

HAZAI KÖNYVTERMELÉSÜNK A KÖNYVKERESKEDÉS ÖNÁLLÓSÍTÁSA KORÁBAN

A könyvkereskedés csupán akkor önállósulhatott, mikor a könyvpiacra a kínálat és kereslet annyira megnőtt, hogy a tisztas megélhetést biztosítani tudta. Ezt megelőzően a könyvértékesítés részben a könyvnyomtatók, részben a könyvkötők útján történt. Az előbbieket nyers állapotban vitték piacra termékeiket, az utóbbiak fűzött és kötött könyvekkel kereskedtek. A könyvpiac pedig akkor élénkült meg, mikor az irodalmi termelés virágzásnak indult s az olvasóközönség vásárlókedve emelkedett. A XVIII. század első nagyobb felében mindkét tényező hiányzott, mert irodalmi termelésünk szegényesnek mondható, olvasóközönségünk pedig alig volt. Írni-olvasni jóformán csak a papok tudtak, közülök kerültek ki az írók és olvasók. A papokat természetesen főleg a hittudományi és ájtatossági munkák érdekelték, melyek írói és olvasói ugyancsak a papok sorából kerültek ki. Ennek az irodalomnak nem volt szüksége külön kereskedelmi szervezetre, mert terjesztői és fogyasztói maguk a papok voltak. A hittudományi és ájtatossági munkákon kívül a naptárak és tankönyvek örvendtek még nagyobb keresletnek s ez a magyarázata annak, hogy a nevezett munkák kiadói jogát kizárólagos szabadalmak megszerzésével törekedtek biztosítani. Naptárkiadási kizárólagos szabadalmat kapott 1705 november 5-én TÖLTÉSSY ISTVÁN komáromi könyvnyomtató, kinek szabadalmát utóbb SPEISER FERENC pozsonyi könyvkötő szerezte meg. (Gárdonyi Albert: *A XVIII. század legkeresettebb könyve*. Magyar Könyvszemle 1941. évf. 232—244. l.) Tankönyvkiadási szabadalma volt NOTTENSTEIN JÁNOS GYÖRGY budai könyvnyomtatónak, amit utódainak is sikerült megtartani. (Gárdonyi Albert: *Magyarországi könyvnyomdászat stb. a XVIII. században*. 5. l.) Ezek a kizárólagos szabadalmak csupán a kiadói jogot illették, a sajtótermékek értékesítése tovább is a könyvkötők kezén maradt s ez számos visszaélésre adott alkalmat, amint ez a budai

városi tanácsnak 1774 július 11-én a helytartótanácsához intézett jelentésből kitetszik. (Gárdonyi Albert i. m. 27. l.)

1772 augusztus 13-án kelt az a szabályzat (*Ordo pro bibliopolis in Hungaria stabiliter manentibus*), melynek kiadása a könyvkereskedés önállósítását jelentette. (Htan. levtár: Miscellanea fasc. 58. nr. 302.) A szabályzat 6, illetőleg 7 esztendőben állapította meg a tanulóévek számát, s a tanulóktól a német és latin nyelven kívül még egy idegen nyelv ismeretét követelte meg. Könyvkereskedői jogosítványt csupán az szerezhettek, aki az előírt tanulóéveken kívül még négy éven át volt könyvkereskedői segédként alkalmazva s megfelelő könyvészeti ismeretekkel rendelkezett, amit valamely egyetem előtt letett vizsgálattal tartozott igazolni. Az előírt elméleti követelményeken kívül megfelelő üzleti tőkével is rendelkezni kellett annak, aki könyvkereskedői jogosítványt óhajtott szerezni s ez az üzleti tőke Pozsonyban 5000 forintban, más városokban pedig a helytartótanács által megszabott összegben volt megállapítva. Az egy-egy városban engedélyezhető könyvkereskedések száma nem esett korlátozás alá, könyvkereskedést azonban csupán az nyithatott, aki erre a helytartótanácsától előzetesen felhatalmazást kapott. A könyvkereskedői jogosítvány a jogosított özvegyére, fiára vagy alkalmazottjára is átszállhatott, ha nem volt kifejezetten személyhez kötve. A jogosított könyvkereskedőnek a tiltott könyveken kívül mindennemű könyvvvel, fűzött vagy kötött állapotban, régi vagy új kiadásban, rézmetszetekkel és térképekkel egyaránt szabad volt kereskedni; régi kötött könyvek árusításával azonban a jogosított könyvkereskedőkön kívül mások is foglalkozhattak és e célból nyitott boltokat tarthattak, ha erre a helytartótanácsától engedélyt kaptak. A könyvnyomtatókat és könyvkötőket a szabályzat szabadalmaik szigorú betartására utasította, vagyis a könyvnyomtatók csupán saját kiadványaikat árusíthatták, a könyvkötők pedig mesterségük gyakorlására voltak kötelezve. Külföldi könyvkereskedők csupán az országos vásárok tartama alatt árusíthattak, a vásárok befejeztével kötelesek voltak árukészletüket azonnal elszállítani vagy pedig beraktározni. Könyvkiadói jogosítványokat (*privilegia impressoria*) a könyvnyomtatókon és könyvkötőkön kívül a könyvkereskedők is szerezhettek, ami a kizárólagos előállítási jogot biztosította. (M. Könyvszemle 1883. évf. 226—269. l.)

A könyvkereskedelem eredetileg teljesen szabad foglalkozás volt, aminek az a magyarázata, hogy sokáig nem biztosított állandó megélhetési lehetőségeket és ezért nem kellett céhszabályokkal megkötni. A könyvnyomtatóknak szabadságukban állott saját nyomdatermékeikkel kereskedni, ez a szabadság azonban nem tudott elegendő forgalmat biztosítani, mert nyers állapotban nem szívesen vásárolták a könyveket, ahhoz pedig kevés könyvnyomtatónak volt elegendő tőkéje, hogy nyomdatermékei fűzésére és kötésére is költhessen. Így történt, hogy a könyvkötők lettek a könyvkereskedők, akik nem csupán kötött, hanem fűzött könyvekkel is kereskedhettek. Bizonyságul a budai könyvkötők 1767 július 7-én a helytartótanács elé terjesztett céhszabálytervezetére hivatkozunk (Budai levtár: Miscellanea antiqua 87. sz.), melynek 11. pontja biztosítja számukra a fűzött és kötött könyvekkel való kereskedést. (Soll diesen Buchbindermeister frei stehen in dies unserem Königreich mit allerhand erlaubt und gangbaren Buchbinder- und Buchführerwaaren gebunden und umgebunden zu handeln.) A céhszabály a céhen kívül állókkal szemben azon előjogot biztosította a könyvkötők számára, hogy a könyvárusítást a vásárokon kívüli időben is gyakorolhatták, míg a többiek kizárólag a vásárookra voltak utalva.

A könyvkötők féltékenyen őrködtek könyvkereskedői szabadsalmuk felett s a céhen kívül álló versenytársakat nem tűrték meg. Ilyen versenytársak voltak a házaló képkereskedők (Bilderkramer), kik faluról-falura s városról-városra járva, egy-két ládában hordozták silány árukészletüket. Bizonyságul a pesti városi tanács 1721 szeptember 19-én hozott határozatára utalunk, amely szerint MUHRPÜCKL JÓZSEF könyvkötő panaszára a házaló képkereskedőket (die hausierenden Bilderkramer) eltiltották az országos vásárokon kívüli naptár- és könyvárusítástól. Ugyanez történt Budán is, ahol a városi tanács a könyvkötők panaszára 1724 május 26-án elrendelte, hogy a házaló képkereskedők csupán az országos vásárok tartama alatt foglalkozhatnak könyv- és naptárárusítással. Ezek a rendelkezések, a lényegét tekintve, alig érintették a házaló képkereskedőket, mert könyvértékesítésre éppen a vásárokon volt a legtöbb alkalom, ahol főleg azokat a sajtótermékeket keresték, melyeket a házaló képkereskedők hoztak forgalomba.

A könyvkötők azonban nem csupán a házaló képkereskedők versenye ellen foglaltak állást, hanem a hivatásos könyvkereskedők

megtelepedésének is akadályai lettek. Bizonyáságul a budai városi tanács 1737 március 22-én hozott határozatára utalunk, amely szerint a könyvkötők ellenzése miatt nem lehetett megengedni egy hivatásos könyvkereskedő megtelepedését, holott a városi tanács véleménye szerint ez a város díszére szolgált volna. Ugyanez történt Pest városában is, ahol CHOR JOZSEF és PÉCSY ANDRÁS könyvkötők tiltakozására a városi tanács 1748 szeptember 6-án csupán azon feltételek alatt engedte meg MAUS GELLÉRT könyvkereskedő (Buchführer) megtelepedését, hogy könyveit a helybeli könyvkötőkkel fogja beköttetni.

Számos példát hozhatunk fel a könyvkötők és könyvnyomtatók közötti élénk kereskedelmi összeköttetésre, ami a könyvkötők könyvértékesítési tevékenységét teljes mértékben megvilágítja. ZALONYI NAGY JÁNOS nagyváradi könyvkötő (compactor) 1732 december 13-án egész sereg könyvet rendelt meg NOTTENSTEIN JÁNOS GYÖRGY budai könyvnyomtatónál, köztük néhány száz példány német ABC-s könyvet, 50 példányt az *Argirus-királyfi históriájából*, 50 példányt a *Kemény Jánosból*, 25 példányt a *Lelki kincs* című imakönyvből és 50 példányt a *Murányi Vénusból*. (Budai levélár: Tanácsi vegyes iratok.) A megrendelt könyveket ZALONYI NAGY JÁNOS rövidesen megkapta s 1733 január 24-én kelt levelében már arról értesítette a budai könyvnyomtatót, hogy a *Jó gazdaasszony históriája* című munkából hajlandó lenne ezer példányt is átvenni, amiből arra kell következtetni, hogy élénk üzleti tevékenységet fejtett ki. Az idézett levél tartalmából külön kiemelendőnek látszik az a rész, melyben GYÖNGYÖSI ISTVÁN *Chariclia* című művének kiadására bízta a könyvnyomtatót, ami a könyvkötő irodalmi érdeklődéséről tanúskodik. Amilyen szorgalmas volt a könyvkötő a rendelésben, olyan hanyag volt a fizetésben, ami arra kényszerítette a budai könyvnyomtatót, hogy erélyes hangon követelje a tartozás kiegyenlítését. ZALONYI NAGY JÁNOS zokon vette a sürgetést s 1734 január 18-án goromba hangú levélben válaszolt, amit a könyvnyomtató csak azért nem értett meg, mert nem tudott magyarul. A válaszlevél szerint a könyvkötő az ezer példányt a *Jó gazdaasszony históriája* című munkából bizományképen vette át s csupán a tényleg eladott munkák árát volt hajlandó megtéríteni. Az eladás pedig a könyvkötő szerint azért nem sikerült megfelelő módon, mert a megküldött példányok hibásak voltak („az magyarok meg szokták válogatni az nyomtatást“).

NOTTENSTEINT nem győzte meg a nagyváradai könyvkötő okfejtése s 1734 január 30-án a budai városi tanács elé terjesztette az ügyet, amikor könyvkereskedői katalógusát is csatolta beadványához, hogy ezzel is igazolja a nagyváradai könyvkötőnek szállított könyvek árának kedvezményes felszámítását. Az ügy elintézése sokáig húzódott, mert ZALONYI NAGY JÁNOS állandóan a vásárokat járta Erdélyben és Oláhországban s csupán szüretkor tartózkodott hosszabb ideig otthon. Ezért történt, hogy a budai városi tanács még 1735 január 8-án is kénytelen volt sürgetni a fizetést, mert NOTTENSTEIN még mindig nem jutott követeléséhez. (Gárdonyi Albert: Magyarországi könyvnyomdászat 35 s kk.)

Hasonló esete volt NOTTENSTEINnek SZÁSZ GERGELY komáromi könyvnyomtatóval s panaszára a budai városi tanács már 1731 szeptember 18-án arra kérte a komáromi városi tanácsot, hogy kényszerítse a könyvkötőt a tartozás kiegyenlítésére. A dolog nem ment könnyen, mert SZÁSZ GERGELY nemes ember volt, nem vette figyelembe a városi tanács közbenjárását, nem fizette meg a tartozást. A budai városi tanács erre kénytelen volt 1734 január 19-én a komáromi alispánhoz fordulni NOTTENSTEIN követelése ügyében, de az alispán nem tudott eredményt elérni, mert SZÁSZ GERGELY nagyon el volt adósodva s üzlettársának a háza árverés előtt állott. A budai városi tanács 1735 április 16-án kelt újabb íratára az alispán a tartozás igazolását követelte, ami rövidesen megtörtént. Ebből az igazolásból kitetszik, hogy NOTTENSTEIN csaknem kizárólag iskolakönyveket szállított a komáromi könyvkötőnek. De egyszersmind az is kitetszik, hogy a két fél közötti üzleti kapcsolat 1729 november 5-én kezdődött s 1730 szeptember 29-ig tartott, amikor is a könyvnyomtató a fizetés elmaradása miatt megszüntette a további szállításokat. (Budai levélár: Tanácsok vegyes iratok.)

DREZONSKY SÁMUEL kassai könyvkötővel is üzleti összeköttetésben állott a budai könyvnyomtató, aminek szintén az lett a következménye, hogy hatósági segéllyel kellett követelését behajtani. A budai városi tanács ugyanis 1736 június 26-án felkérte a kassai városi tanácsot, hogy a budai könyvnyomtató 18 forintnyi követelését hajtsa be az ottani könyvkötőn. Ezek az esetek bőszesen igazolják, hogy a budai könyvnyomtató könyvkötők útján hozta forgalomba sajtótermékeit. Egyszersmind azonban azt is igazolják, hogy a könyvnyomtató nem készpénzfizetés ellenében

szállított a könyvkötőknek, s adott esetben azzal is be kellett érnie, ha készpénzfizetés helyett visszakapta áruját. Igazi könyvkereskedők már azért sem lehettek a könyvkötőkből, mert nem volt elegendő üzleti tőkéjük ahhoz, hogy állandóan nagyobb könyvkészletet tartsanak raktáron. Ezért rendelte el az 1772. évi könyvkereskedői szabályzat azt, hogy az lehet csupán könyvkereskedő, akinek megfelelő üzleti tőkéje van.

A könyvkötő-könyvkereskedő jellegzetes alakja volt a győri származású MÜLLER JAKAB, ki a pesti tanácsulési jegyzőkönyv 1752 június 15-i határozata szerint PÉCSY ANDRÁS özvegyétől szerezte meg a könyvkötői jogosítványt, miután az özvegy LANDERER JÁNOS LIPÓT budai könyvnyomtató felesége lett. A könyvkötői és könyvkereskedői foglalkozás közötti elhatárolás hiánya abból is kitetszik, hogy mikor MÜLLER JAKABOT az 1773 április 23-i tisztújításkor a választott polgárok sorába jelölték, foglalkozását könyvkereskedőként (bibliopola) jelölték meg. MÜLLER JAKAB 1775 november 27-én halt meg s hagyatéki leltárából megismerhetjük könyvkészletének jellegét. (Gárdonyi Albert: Régi pesti könyvkereskedők 11 l.) A hagyatéki leltár különválasztotta a fűzött könyveket a kötöttektől s a fűzött könyvek száma jóval túlszárnyalta a kötöttékét, ámbar tartalmilag alig különböztek egymástól. Külön vannak felsorolva a leltárban a nem értékesíthető könyvek s ezek sorában feltűnően sok a tudományos munka. Az elhunyt könyvkereskedői tevékenysége mellett tanúskodik, hogy imádságoskönyvekből és iskolakönyvekből nagy készlete volt, ezek képezhették üzleti forgalmának fő tárgyát. A fűzött könyvek között p. o. 78 példány volt a *Tägliche Andachtsübungen*-ből s 25 példány különféle imakönyvekből, volt továbbá 50 példány *Fundamenta linguae Hungaricae*, 830 példány református ábécéskönyv leányok számára, 30 példány katolikus ábécéskönyv fiúk számára és 100 példány közelebbről meg nem jelölt ábécéskönyv. A kötött könyvek között volt 59 példány imakönyv, 32 példány a *Lelki kincs* című imakönyvből, 26 példány különböző katekizmus, 36 példány *Szent História*, 52 példány különböző ABC-s könyv, 300 példány közelebbről meg nem jelölt ABC-s könyv stb. A nem értékesíthetőknek jelzett könyveket illetően jellemző, hogy közöttük vannak PRAY GYÖRGY történettudományi munkái: *Vita Sanctae Elisabeth*, *Dissertatio de Salamone rege*, és *Dissertatio de S. Ladislao rege*. MÜLLER JAKAB főbeszerzési forrása a pozsonyi Landerer-

nyomda volt, mert a hagyatéki eljárás itt 942 forint régi tartozást állapított meg, ami szintén a mellett tanúskodik, hogy inkább könyvkereskedéssel, mint könyvkötéssel foglalkozott. Figyelemre méltó még, hogy a Landerer-nyomda számláján szereplő könyvek közül egy sem volt a hagyatéki leltárban, azokat tehát mind sikerült eladnia, ami a mellett tanúskodik, hogy a pesti könyvpiac ebben az időpontban már elég élénk volt. MÜLLER JAKAB fiai szintén könyvkötők voltak, de könyvkereskedői tevékenységük az apjukénál jóval szerényebb keretek között mozgott, mert a könyvkereskedés önállósítása következtében a piacot elvesztették. Ezzel szemben kevéssel előbb még teljesen a könyvkötők uralták a pesti piacot, mert mikor MAUS GELLÉRT könyvkereskedői jogosítványt próbált szerezni, CHOR JÓZSEF és PÉCSY ANDRÁS könyvkötők keresztülvitték, hogy könyveit itt kellett köttetni. Nem is tudott vállalata felvirágozni s mikor 1778 december 3-án 63 esztendőskorában meghalt, a halotti anyakönyvbe már mint könyvkötőt (bibliopega) jegyezték be.

Ámbár a könyvnyomtatók szabadsalomlevelük értelmében jogosítva voltak kiadványaik árusítására, könyvkereskedőkké soká nem tudtak lenni, mert idegen kiadványok beszerzésére nem volt megfelelő tőkájük. Pedig a hazai nyomdák száma idővel mind nagyobbá lett s könyvtermelésük annyira fokozódott, hogy a hivatásos könyvkereskedők megélhetését biztosítani tudták volna. A hazai nyomdák nagyarányú szaporodására STREIBIG GERGELYNEK 1775 május 22-én a naptárszabadsalom meghosszabbítása ügyében beadott folyamodványa (Htan. levtár: Miscellanea fasc. 58 nr. 302) vet világot, amely szerint az 1727-ben fennállott hazai nyomdákkal szemben az egykorú nyomdák száma feltűnően megnőtt. E szerint 1727-ben csupán Sopronban, Pozsonyban, Nagyszombatban, Győrött, Budán, Kassán voltak nyomdák, 1775-ben pedig Pozsonyban, és Pesten már 2—2 nyomda működött, de voltak nyomdák Sopronban, Nagyszombatban, Szokolcán, Győrött, Vácott, Budán, Egerben, Kassán, Kalocsán, Debrecenben, Pécsen, Eperjesen és Váradon is. A felsorolásnak vannak apróbb fogyatkozásai, mert a debreceni nyomda már 1727-ben is fennállott s fennállott a könyvcenzúra alatt nyögő löcsei nyomda is, mely 1775-re megszűnt s felszerelése a nagykárolyi nyomdába került. A nyomdák száma tehát erősen megnőtt, de könyvtermelésük távolról sem állott arányban számukkal s hazai könyvkereskedést nem tudtak volna fenntartani.

Pest első nyomdáját a nagyszombati származású EITZENBERGER FERENC ANTAL alapította, aki 1755 december 18-án folyamodott a pestvárosi tanácshoz letelepedési engedélyért s kérését azzal indokolta, hogy egy nyomda a város díszére szolgálna (zu seiner noch mehrerer Zierde eine Buchdruckerei ohnehin gänzlich nöthig ist). A városi tanács 1756 január 13-án azon indokolással utasította el a kérést, hogy már a budai LANDERER LIPÓT mostohafiának kötötte le magát, aki ingyen fogja a tanács tagjait naptárakkal ellátni. EITZENBERGER nem hagyta abba a dolgot, s a helytartótanácsához intézett folyamodványában arra hivatkozott, hogy LANDERER mostohafia 13 esztendőös gyermek, aki csak ezután fogja megtanulni a könyvnyomtatás mesterségét. E folyamodványra a helytartótanács 1756 május 20-án utasította a városi tanácsot, hogy vegyék fel EITZENBERGERT a polgárok sorába s kötelezzék a szokásos nyomdai szabadalomlevél megszerzésére. EITZENBERGER nem vette komolyan a szabadalomlevél megszerzésére vonatkozó kötelezettséget s szabadalomlevél nélkül tartotta üzemben nyomdáját mindaddig, míg a helytartótanács erre rá nem jött. 1763 január 31-én aztán megkapta a szabadalomlevelet, mely a szokásos könyvnyomtatói jogosítványokon kívül 10 esztendei kizárólagos szabadalmat is tartalmazott *Neu gregorianischer Zeit- und Weltlauf-Kalender* kiadására. A nyomda működése azonban nagyon szűk keretek között mozgott s az 1763 december 2-án beküldött kötelespéldányok között DESERICIUS: *Dissertatio apologetica* című művén kívül más figyelemreméltó munka nem volt. (Htan. levár: Miscellanea fasc. 58 nr. 302.) Nyomdai felszerelése a városi tanács 1772 január 29-én kelt határozata szerint nagyon fogyatékos volt (requisitis ad satisfaciendum publico provisam non esse) s ugyanezt megismételték 1772 december 29-én is (neque necessariis instrumentis provisa foret). Így tengődött ez a nyomda egészen EITZENBERGER haláláig, pedig a városi tanács 1777 november 24-i határozata szerint hatósági támogatásban is részesült.

A második pesti nyomdát a pozsonyi ROYER JÁNOS PÁL fia, Ferenc, alapította, aki az apai nyomda eladása után elég viszontagságos életet élt. Minthogy képzett nyomdász volt, először Nagyszombatban kísérletezett nyomdaalapítással, de sikertelenül. A kancellária ugyanis 1760 június 13-án véleményt kért a nagyszombati városi tanácstól ROYER FERENC-ről, aki a polgárjog megszerzése után atyjéhez hasonló nyomdai szabadalomlevélért folyamodott.

A városi tanács 1760 augusztus 5-i jelentésében elismerte, hogy a polgárjogot megadta a folyamodónak, feltételül kötötte ki azonban, hogy a nyomdai szabadalomlevelet meg kell szereznie. A szabadalom megadása ellen a jezsuiták természetsszerűen állást foglaltak s 1760 augusztus 24-én kelt felterjesztésükben azzal érveltek elsősorban, hogy Magyarország *egyetlen városában* sincs két nyomda (in nulla totius regni Hungariae civitate duae sint), Nagyszombat sokkal kisebb város, semmint két nyomdát fenn tudna tartani. Azzal érveltek továbbá, hogy a nagyszombati nyomda olyan időpontban keletkezett, mikor az országban virágzó számos protestáns nyomdával szemben ez volt az egyetlen, melyben a katolikus vallás céljait szolgáló nyomtatványokat állítottak elő (quibus religio catholica confirmabatur). Azzal érveltek végül, hogy ROYER FERENC nem is érdemes a nyomdai szabadalomra, mert már több nyomdát elhagyott vagy eladott. (Htan. levtár: Miscellanea fasc. 74 nr. 451.) Az egyik kifogást illetően kétségtelen, hogy az atyai nyomdát 1750 január 19-én eladta LANDERER JÁNOS MIHÁLYNAK. (M. Könyvszemle 1943. évf. 25. l.) Minthogy FITZ JÓZSEF tanulmánya szerint (Gutenberg Jahrbuch 1927. évf. 85 l.) 1756-tól kezdve ROYER FERENC az egri püspöki nyomda vezetője volt, csak ennek a nyomdának az elhagyására utalhattak a jezsuiták felterjesztésükben. Minthogy azonban a nagyszombati vállalkozás nem sikerült, tovább is az egri püspöki nyomda élén maradt, sőt püspöki pártfogójának, BARKÓCZY FERENCNEK 1765 június 18-án bekövetkezett halála után Kolozsvárt alapított nyomdát, de 1768-ban ezt is eladta a kalocsai érseknek s 1770-ben a budai Landerer-nyomda élén találjuk. Itt sem maradt azonban sokáig, mert 1772 január 29-én engedélyt **kapott a pesti városi tanácstól** nyomdaalapításra azon feltétel aiant, ha nyomdai szabadalomlevelet szerez. A szabadalomlevél megszerzésének ez esetben az volt az akadálya, hogy hiányzott a megfelelő tőkéje a nyomda felszerelésére. Ezt az üzleti tőkét aztán LANDERER JÁNOS MIHÁLY előlegezte számára, aki az atyai nyomdát 1750-ben megvásárolta, s ez alapon ROYER FERENC 1773 március 19-én megkapta a szokásos nyomdai szabadalmat (Htan. levtár: Miscellanea fasc. 58 nr. 302), minek következtében 1773-tól kezdve Pesten két nyomda működött.

A pozsonyi Royer-nyomdát LANDERER JÁNOS MIHÁLY 1750 január 19-én vásárolta meg unokatestvérértől, ROYER FERENC ANTALTÓL, aki özvegy anyjának 1740-ben bekövetkezett halála óta vezette

a nyomdát. (M. Könyvszemle 1941. évf. 25. l.) Ez a nyomda az alapító halála után egyideig az özvegy gondozása alatt állott, aki nem tudott lendületet adni a vállalatnak. Nagyobb eredményeket ért el a nyomda ROYER FERENC vezetése alatt (Péterffy: *Sacra concilia*; Berger: *Annales fratrum eremitarum S. Pauli*; Bonfini: *De gestis Hungariae*; Du Fresne: *Illyricum vetus et novum*) s rendkívüli körülményeknek kellett felmerülni, hogy ROYER FERENC ANTAL mégis kénytelen volt eladni a nyomdát. 1772. évi felségfolyamodványában azzal indokolta meg a nyomda eladását, hogy özvegy anyjának halála után az örökösök között ellentétek támadtak. (Pesti levtár: Intimata aa. 4846.) Egyéb oka is lehetett azonban az atyai nyomda eladására, mert a vevő, LANDERER JÁNOS MIHÁLY anyjának 1752. január 2-án kelt végrendelete szerint (Budai végrendeletek I. sorozat 1729. sz.) csupán 1500 frt-ot kapott a pozsonyi nyomda megszerzésére, holott annak értékét az 1750. január 19-én kelt adásvételi szerződés 11.000 frt-ban állapította meg. (Kancelláriai levtár: Conceptus expeditionum anni 1750. március nr. 9.) Ilyen kevés pénzzel csak azért vált lehetségessé a nagyértékű nyomda megszerzése, mert az súlyos adósságokkal volt megterhelve, s ezeket az adósságokat vette át a vevő. Az adósságokat viszont az látszik indokolni, hogy a leánygyermeknek kiházásítására sok pénz kellett s ez nem állott rendelkezésére. Erre látszik mutatni az is, hogy STREIBIG JÁNOS GYÖRGY felesége, ROYER KATALIN, 1749. április 24-én kelt végrendeletében (Pitroff Pál: *Győri sajtó története* 116. l.) úgy intézkedett, hogy 1500 frt-ot kitevő hozománya felerészben az urára, felerészben pedig Teréz nevű lányára szálljon, ha pedig ez a lány elhalna, akkor testvéreire, ROYER FERENCRE, KLÁRÁRA és MÁRIÁRA szálljon át.

LANDERER JÁNOS MIHÁLY már a nyomda megvásárlását követő esztendőben nyomtatott könyvjegyzéket adott ki (*Catalogus librorum, qui apud J. Michaellem Landerer civem et typographum Posoniensem venales prostant*), melyben 6 oldalon latinnyelvű, 3 oldalon magyar nyelvű, 4 oldalon pedig német nyelvű kiadványait hirdette. E kiadványok egyik része a budai Landerer—Nottenstein nyomdában készült s anyjának már idézett végrendelete szerint örökrészüln kapta azokat. A kiadványok másik része pedig a Royer nyomda terméke volt, melyek értéke, az ugyancsak idézett adásvételi szerződés szerint, 3000 forintot tett ki. Saját kiadványai még alig lehettek, hiszen csupán egy évvel ezelőtt vásárolta meg a

nyomdát. A nyomda az első esztendőben szabadalom nélkül működött, a következő esztendőben azonban LANDERER már megtette a szabadalomlevél megszerzéséhez szükséges lépéseket s a vonatkozó felségfolyamodványban a szokásos nyomdai szabadalmon kívül azt is kérte, hogy tisztí címtárral ellátott latin-, magyar-, német- és tótnyelvű naptárt adhasson ki. Folyamodványában kiadói tevékenységére is hivatkozott (*quaedam utilia opera magnis sumptibus ediderim... qui authores et correctores viros doctos magni aere ad id conducere debeo*), ami csupán úgy értelmezhető, hogy a ROYER FERENC-től átvett nyomda volt megterhelve kiadói tevékenység útján szerzett adósságokkal, mert LANDERER 1751. évi nyomtatott könyvjegyzéke még nem tartalmaz olyan munkákat, melyek kiadói tevékenységre utalnának. Kiadói tevékenységét pedig azért hangsúlyozta LANDERER, mert kiadványai védelmére 10 esztendei utánnyomási tilalmat is kért folyamodványában. (Kancelláriai levélár: *Conceptus referendarum anni 1752. nr. 182.*) A nyomdai szabadalmat 1752. szeptember 1-én megkapta (Kancelláriai levélár: *Conceptus expeditionum anni 1752. szeptember nr. 13.*), de ebben sem a naptárkiadási szabadalom, sem pedig az utánnyomási tilalom nem foglaltatott. Ennek tulajdonítható aztán, hogy LANDERER nyomdai tevékenysége hosszú időn át nem járt érdemleges eredménnyel s jórészt vallásos munkákból állott, amelyek számára könnyű volt fogyasztókat találni.

1770-ig LANDERER egyedül uralta a pozsonyi könyvpiacot, amint Magyarország területén ez időpontig egyetlen városban sem volt két nyomda. Annál feltűnőbb ezért, hogy Landerer a nevezett évben 30 esztendeig tartó kizárólagos szabadalmat kért nyomdájára számára, ami gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy egészen 1800-ig senki sem kaphat szabadalmat Pozsonyban felállítandó nyomdára. Ezt a szabadalmat pedig LANDERER nem azért kérte, mintha a pozsonyi könyvpiac kitűnő kereseti lehetőségeket biztosított volna, hanem mert az ország legfőbb kormányhatóságai, a helytartótanács és kamara Pozsonyban voltak elhelyezve, s hivatali nyomtatványaikat a Landerer-nyomdában állították elő. (M. Könyvszemle 1941. évf. 28. l.) Ez a munka volt a Landerer-nyomda legfőbb kereseti forrása, ennek tulajdonítható a vállalat nagyarányú fellendülése. Ezen a ponton támadta meg LANDERER JÁNOS MIHÁLYT addigi alkalmazottja, PATZKÓ FERENC, aki nagyon jól ismerte a vállalat üzleti titkait és ezek birtokában második nyomda alapí-

tására kért engedélyt, amit 1770-ben október 15-én meg is kapott. PATZKÓ FERENC LANDERERT elsősorban a helytartótanáccsal és kamarával szemben követett árpolitikája miatt támadta, s támadása sikerrel járt, mert a kamara 1771 augusztus 8-án szerződést kötött PATZKÓVAL, amely szerződés a helytartótanácsi és kamarai nyomtatványok előállítását 10 esztendő tartamára biztosította nyomdája számára. Ez a szerződés virágoztatta fel Patzkó nyomdáját, amely egyébként csak alárendelt jelentőségű nyomtatványokkal gyarapította a könyvpiacot, amint ez a helytartótanácsnak felküldött köteles példányokból kitűnik.

A budai Landerer-nyomda NOTTENSTEIN JÁNOS GYÖRGY halála után az 1737 április 6-án kelt végrendelet szerint (Budai végrendeletek I. sorozat 1715. sz.) az özvegyre szállott át, mostoha-fiai, LANDERER LIPÓT FERENC és JÁNOS MIHÁLY csupán a házassági szerződésben kikötött 300—300 frt-ot s ezenfelül még 200—200 forintot kaptak. Az özvegy halála után a nyomdát LANDERER LIPÓT FERENC örökölte s ezzel a nyomda újból a LANDERER-család kezébe jutott. LANDERER LIPÓT a nyomda átvétele után ki akarta bővíteni a NOTTENSTEIN által 1728 április 28-án szerzett nyomdai szabadalmat, ami németnyelvű evangéliumos könyvek, katekizmusok és ABC-s könyvek kiadására vonatkozott, egyelőre azonban csupán az eredeti szabadalom meghosszabbítását sikerült kieszközölni. (Gárdonyi: *Magyarországi könyvnyomdászat a XVIII. században* 6. l.) További fáradozásainak az eredménye lőn, hogy 1755 december 4-én kalendáriumkiadási szabadalmat is kapott, ami ebben az időpontban minden nyomdatulajdonos főtőrekvése volt. Szabadalmi ellenére sem tudott azonban nagyobb eredményeket elérni, mert a városi tanács 1754 április 27-én kelt jelentéséből ismeretesek azok a nyomdai termékek, melyeket a budai nyomda 1746 és 1754 között előállított (Htan. levár: *Miscellanea fasc. 48. nr. 240*) s ezek sem számra, sem tartalomra nézve nem voltak figyelemreméltóak. Ügylátszik, hogy az 1728 április 28-i szabadalom alapján készült kiadványok biztosították a nyomda fennmaradását, s ezeket nem tartották szükségesnek a helytartótanácsnak bemutatni.

A lőcsei nyomdáról tudjuk, hogy felszerelése a várossal együtt 1747 augusztus 22-én elégett. A megmentett anyag egyik részét GR. KÁROLYI FERENC vette meg a nagykárolyi, másik részét pedig GR. CSÁKY MIKLÓS püspök a nagyváradi nyomda számára. (Pukánszky: *Die Druckerei Brewer in Leutschau. Gutenberg-Jahrbuch*

1927. évf. 91 l.) A nagyváradai nyomdát a nevezett püspök alapította 1741-ben s első terméke 1745-ben látott napvilágot. A nyomda a papnevelő-intézet tulajdonát képezte s kizárólag egyházi célokat szolgált. (Naményi: *A nagyváradai nyomdászat története* 56. l.) A nagykárolyi nyomda számára az alapító GR. KÁROLYI FERENC 1755 október 17-én kapott szabadalomlevelet (Htan. levtár: Miscellanea fasc. 58. nr. 302), amely elsősorban iskolakönyvek kiadására jogosította fel (tam Latini quam Graeci ritus deservituros typos libros imprimi facere possit). Kiadványai 1754-től kezdve ismeretesebbek, a görög katolikus vallás céljait szolgáló iskolakönyvek kiadását azonban az alapító halála megakadályozta. (Éble: *Egy magyar nyomda a XVIII. században.*) Ez a két nyomda mindvégig éppen olyan jelentéktelen maradt, mint a STREIBIG GERGELY 1775 május 22-i felségfolyamodványában felsorolt: soproni, szabolcai, váci és egri nyomdák.

STREIBIG nyomdája Győrbe történt áthelyezése után sem tudott nagyobb mértékben fellendülni, s tevékenységének súlypontja a naptárkiadásra esett, amire nézve 1731 január 2-án kizárólagos szabadalmat nyert. Egyébként kevés érdemleges munka került ki nyomdájából, s ezek is latinnyelvű hittudományi munkák voltak (Calmet: *Dissertatio in praedestinationem*. 1740; Strilting: *Vita Sancti Stephani*. 1747; Bironius: *Enchiridion de fide*. 1750), amint ezt a nyomda jellege is megkövetelte. (Pitroff Pál: *A győri sajtó története* 24 l.) Az érdemlegesebb sajtótermékek közül említésreméltók még BIRÓ MÁRTON veszprémi püspök munkái (*Micae et spicae apost. evangelicae* és *Különbféle sok szép prédikációk*), melyek messze kimagaslanak a nyomda többi termékei sorából. Nagyon jellemző a nyomda működésére az 1781. évi leltár, amely 3000 drb házi könyörgést, 1140 drb *Gertrudis* című imakönyvet, 3000 drb *Szent Históriát* és 2600 drb álmoskönyvet tartalmaz. (Pitroff Pál i. m. 123. l.)

A győrinél értékesebbnek látszik a debreceni városi nyomda termelése, melyet a városi tanács 1752 július 31-én kelt jelentéséből ismerhetünk meg. A jelentéshez csatolt könyvjegyzék kétévtized termeléséről számolt be, s túlnyomóan olyan iskolakönyveket tartalmaz, melyeket a protestáns iskolákban használtak (*Cellarii latininitatis probatae liber memorialis*, Molnár: *Grammatica Latina, Breitingeri artis cogitandi principia* stb.), de vallásos tárgyú munkákat is bőven találunk a könyvjegyzékben (Pápai—Páriz: *Kes-*

keny út, Lampe: *Kegyelem szövetsége*, Ráday: *Lelki hódolás* stb.), melyek a protestánsok lelki szükségleteinek kielégítésére szolgáltak. A jezsuita nyomdákkal természetesen ez a nyomda sem tudta felvenni a versenyt, mert egyrészt a cenzúra szempontjaira kellett figyelemmel lennie, másrészt üzleti érdekek is korlátozták működését.

A könyvtermelésben a XVIII. század második felében is a jezsuiták nagyszombati nyomdája vezetett, amint ezt a helytartótanácsnak időszakonként beküldött köteles példányok jegyzékei szemléltetik. Összefoglaló képet nyújt e nyomda működéséről az a könyvjegyzék, amely 1770-ben látott napvilágot (*Catalogus librorum, qui in academica universitatis Tyrnaviensis S. J. typographia anno MDCCLXX. reperiuntur*). E könyvjegyzék nyelvek szerint csoportosította a kiadott munkákat, s egyedül a latinnyelvűeknél tartotta szükségesnek a szakok szerinti különválasztást is. Ezek a szakok a következők voltak: Scripturistici, Theologici, Concionatores, Controversistici, Ascetici, Vitae, Precatorii, Juristae, Philosophi, Mathematici, Historici, Humanistici és Varii, túlnyomóan hittudományi és ájtatossági munkák, amint ezt a nyomda jellege magával hozta. A 32 lapnyi könyvjegyzék 19 lapját a latinnyelvű munkák foglalták el s ebből 12 lap esett a szoros értelemben vett hittudományi és ájtatossági munkákra. A magyar nyelvű munkákra csupán 5 lap esett, s ezek sorában feltűnően sok az imádságos könyv (*Aranykorona, Lelki szerencsekerék, Liliomkert, Makula nélkül való tükör, Rózsáskert, Utitárs*), melyek legtöbbje számos kiadást ért el. Úgy látszik, hogy e korszak imádságoskönyveit csaknem kizárólag jezsuiták írták s a nagyszombati nyomda állította elő. A köteles példányokat kísérő jegyzékek több darabját jellemzi, hogy a nyomdában előállított apró nyomtatványokat is címük szerint felsorolja, ami teljesen megmagyarázza a nyomda kiadványai sorában évenként előforduló nagy ingadozást. Ezek az apró nyomtatványok viszont figyelemreméltóak azért, mert alkalom nyílik megismerni belőlük azt az állandó forrást, melyből a nyomda táplálkozott.

A nagyszombatihoz hasonló termékeny nyomda volt még a kassai jezsuita nyomda is, amely ugyancsak hittudományi és ájtatossági munkákat termelt. A kassai nyomda kiadványaira jellemző az ottani jezsuita rektor 1752 június 23-án kelt jelentése, amely szerint számos olyan kiadvány van forgalomban, amelyek más

nyomdában készültek, s amelyeket a felavatások alkalmával szoktak osztogatni a tanárok (*occasione suarum disputationum aut graduum litterariorum patres professores spargere in publicum consueverunt*), de amelyeknek csupán címlapja készült Kassán. (Htan. levtár: Miscellanea fasc. 48. nr. 240.)

A könyvnyomdák számának nagyarányú emelkedése ellenére sem tudott a könyvkereskedés sokáig önállósulni, mert a hazai könyvtermelés nem tudta fennmaradását biztosítani. Bizonyoságul szolgálhat erre a nagyszombati jezsuiták nyomdája, amelynek könyvtermelése hazai viszonylatban igazán számottevő volt, s a könyvek értékesítésére, néhány paptól eltekintve, mégis csupán könyvkötőket használt fel. A helytartótanács 1775 február 3-án kelt leiratában ugyanis arról értesítette az egyetemi tanácsot, hogy az immár egyetemi nyomdává lett jezsuita nyomda termékeinek értékesítésére a következők nyertek megbízatást: ASZTALOS MIHÁLY komáromi könyvkereskedő (?), PICHLMAYER JÓZSEF kassai könyvnyomtató, PARACELUS FRIGYES eperjesi könyvkötő, KLINGER JÁNOS eszéki könyvkötő, HOLTZER győri könyvkötő, BARANYAI MIHÁLY löcsei konviktusi kormányzó, HELLEPAUER FERENC nagyváradi könyvkötő, FLUK JÓZSEF beszercebányai sőtárnok, THIEL pozsonyi könyvkötő, WAYDINGER MÁRTON pécsi könyvkötő, TOLDY JÁNOS rozsnói káplán, HEIMBECK ANNA soproni könyvkötő, STIEBER esztergomi plébános, LORBERER KÁROLY selmeci jezsuita, SKARNICZL ANTAL szakolcai könyvkötő, ECHTERLING ANTAL trencsényi könyvkötő és BERNARDI ÁGOSTON bécsi könyvkereskedő. Mondani sem kell, hogy a felsorolásban szereplő ASZTALOS MIHÁLY alig lehetett könyvkereskedő, mert könyvkereskedői működéséről nem tudunk.

Az első hazai könyvkereskedő MAUS GELLÉRT volt, aki 1748-ban Pesten szerzett könyvkereskedői jogot, azon feltétel alatt, hogy az új könyveket a helybeli könyvkötőkkel fogja bekötetni. (Gárdonyi: *Régi pesti könyvkereskedők* 18. l.) Ámbár 1748 és 1756 között elég élénk könyvkiadói tevékenységet fejtett ki, még sem tudta vállalatát fennmaradását biztosítani, mert ebben az időpontban Pest még nem volt olyan kereskedelmi központ, hogy egy könyvkereskedő megélhetését biztosíthatta volna. Így történt aztán, hogy üzlete állandóan hanyatlott és 1770-ben kénytelen volt könyvkereskedői jogosítványát WEINGAND JÁNOS MIHÁLYNAK eladni, aki aztán jelentős vállalatát fejlesztette a hanyatló üzletet.

A pesti könyvkereskedés korai elsorvadása mellett tanúskodik a helytartótanács 1767 október 8-án kiadott rendelete is (Htan. levtár: Rev. libr. Rel. 1767 január nr. 27), melyben a könyvvizsgálókat utasította, hogy a könyvesboltokat időnként ellenőrizték (ut librorum quaestorum officinas seu tabernas libarias statis temporibus sedulo visitent), vajjon nem találhatók-e bennük tiltott könyvek? Egyben Pozsony város tanácsának is meghagyta, hogy a könyvvizsgálókat hatósági támogatásban részesítsék. Minthogy az utóbbi rendelkezés kizárólag Pozsony város tanácsához volt intézve, arra kell következtetni, hogy ebben az időpontban Pozsony városán kívül alig lehetett könyvkereskedés. A pozsonyi könyvkereskedések egyike pedig LANDERER JÁNOS MIHÁLYÉ volt, aki hivatása szerint könyvnyomtató volt, s szabadalomlevele csupán arra jogosította fel, hogy a saját nyomdájában előállított könyveket árusíthassa. A valóságban azonban LANDERER a könyvnyomtatás mellett könyvkereskedéssel is foglalkozott, amint ezt nyomtatott könyvjegyzékei bizonyítják, amelyekben idegen kiadványokat is hirdetett. Az első könyvjegyzéket 1751-ben adta ki, s amint már említettük, ebben a könyvjegyzékben a pozsonyi Royer-nyomda termékein kívül csupán a budai Landerer—Nottenstein-nyomda termékeit hirdette. Az elsőre az jogosította fel, hogy adásvételi szerződés alapján a Royer-nyomda jogutóda lett. A másodikhoz örökség útján jutott, minthogy anyja a Landerer—Nottenstein-nyomda termékeit két fia között elosztotta. LANDERER második könyvjegyzéke 1754-ben jelent meg, s ebben ugyancsak a pozsonyi Royer- s a budai Landerer—Nottenstein-nyomda termékeit hirdette. Egészen más jellegű volt azonban 1759. évi könyvjegyzéke, amely terjedelemre nem szárnyalta ugyan túl előbbi könyvjegyzékeit, a hirdetett könyvek azonban nem csupán magyarországi (Buda, Győr, Lőcse, Sopron), hanem külföldi (Bécs, Lipcse, Köln, Berlin, Regensburg, Königsberg, Chemnitz) nyomdák termékeit is tartalmazta, vagyis üzemét LANDERER 1759-re valóságos könyvkereskedéssel bővítette, amelyhez hasonlót az ország más városában ebben az időpontban még nem találhatunk. A könyvkereskedést LANDERER 1772-ig zavartalanul gyakorolhatta, az 1772. évi könyvkereskedői szabályzat azonban megzavarta ez üzletág gyakorlásában, mert 1775 október 30-án LÖWE ANTAL, DOLL JÁNOS és BENEDICT MIHÁLY pozsonyi könyvkereskedők feljelentették, hogy az 1772. évi könyvkereskedői szabadalom ellenére könyvárusítással is

foglalkozik. (M. Könyvszemle 1943. évf. 33—35. l.) Ezzel szemben LANDERER azt hozta fel, hogy egészen 1762-ig ő volt az egyetlen könyvkereskedő Pozsonyban, a panaszosok mindegyike később telepedett meg. Azzal védekezett továbbá, hogy 1754-től kezdve kiadványcsere útján állandó összeköttetést tartott fenn külföldi könyvnyomtatókkal és könyvkereskedőkkel, s az ily módon szerzett kiadványokat nyomtatott könyvjegyzékeiben is hirdette. A pozsonyi könyvkereskedők panasza sikerrel járhatott, mert ha nem is tudunk arról, hogy LANDERERT eltiltották a könyvkereskedés gyakorlásától, később mégis csupán a saját kiadványait hirdette könyvjegyzékeiben, amint ezt 1777. évi könyvjegyzéke is igazolja, amelyet mint kassai könyvnyomtató és könyvkereskedő adott ki. (*Catalogus librorum, qui apud Joannem Michaelem Landerer typographum et bibliopolam Cassoviensem venales prostant.*) A nevezett könyvjegyzékben foglalt könyvek ugyanis kizárólag LANDERER pozsonyi és kassai nyomdájának termékei voltak, a külföldi könyvek árusítása egyelőre LÖWE, DOLL és BENEDICT pozsonyi könyvkereskedők kezén maradt. Ezzel szemben ugyanazon könyvjegyzék tanúsága szerint LANDERER fokozott mértékben szentelte magát a könyvkiadásnak, aminek a magyar irodalom nagy hasznát látta, mert az ő nyomdájából kerültek ki BESSENYEI munkái, DUGONICS *Trója veszedelme*, FALUDI *Udvari és nemes embere*, GYÖNGYÖSI munkái, MÉSZÁROS *Kartigámja* és BARÓTI SZABÓ DÁVID versei. Ezzel a Landerer-családban immár hagyományossá lett a magyar irodalom terjesztése, amely téren az alapító LANDERER JÁNOS SEBESTYÉN volt az úttörő.

GÁRDONYI ALBERT.

FÜGGELÉK.

A debreceni városi nyomda 1752 július 31-én beküldött kötelespéldányai.

Énekes könyv. — Cellarii Latinitatis probatae liber memorialis. — Cellarii linguae Latinae vocabula. — Freyeri oratoria in tabulas redacta. — Cebetis Thebani tabula. — Rudimenta linguae Latinae. — Praecepta morum op. Sam. Enyedi. — Eutropii historia Romana. — Minucii Felicis Octavius. — Phaedri Fabulae Aesopicae. — Molnár: Grammatica Latina. — Castellionis Dialogus Sacer. — Vestibulum linguae Latinae. — Romlottság kútfeje. — Marothi: Arithmetica. — Mutató tábla. — Harmóniás éneklésnek mestersége. — Lelki fegyver. — Langii Colloquia Latina. — Keresztény ethica auth. La Placette. — Oktató tanácsadás. — Lukács dr.: 30 napi elmélkedés. — Keskeny út. — Kegyelem

szövevsége. — Lelki hódolás. — Bujdosásnak emlékezetköve. — Lelki balsamom. — Mennyei tárház kulcsa. — Mennyei társalkodás. — Halottas könyv. — Szent história. — Catechizmusi oktatás. — Keresztény hitnek fundamentomi. — Siderius catechizmus. — Fiú ÁBC. — Leány Abc. — Breitergeri artis cogitandi principia. — Articuli diaetales anni 1715 et 1729. — Grlis Károlyi Sándor halotti praedikációja. — Pestiskorra való oktatás. — Commenii linguae Latinae Janua. — Gileadbéli balsamum. — Új testamentum. — Mária Magdolna históriája. — P. Gergely váradi praedikációja. (Htan. levár: Miscellanea fasc. 48. nr. 240.)

A nagyszombati jezsuita nyomda 1748 szeptember 13-án beküldött kétesztendei nyomdatermékei.

Panis quotidianus animae. — Stwrtý žlanek wiry katolicke. — Flos latinitatis auctore Franc. Pomej S. J. — Joannis Gilbert S. J. Dissertationes theologicae. — Christliches Vergissmeinnicht. — Swate Gednary a Lwjcenj. — Philosophiae morum seu idea sapientis. — Ignatius der gloriwürdige Stifter d. Ges. Jesu auct. Georgio Hertzog. — Apologia moralis auct. Constantino piarista. — Epistolae heroum. — Panegyricus lustris militaris. — In virtute salus et redemptio nostra. — Hortensii Balutriczi S. J. quatvor novissima. — Kurzer Bericht von den Andachten auf den Calwariberg zu Schemnitz. — Bruderschaft d. allerheil. Rosenkranz. — P. Laurentii scrupuli. — Vita Petri de Alcantara. — Joannis Barclay paraenesis ad sectarios. — Rituale Strigoniense. — Syntaxis ornata. — Istenes jószágra oktatott nemes asszony, hadi és udvari embereket néző közbeszédek. — Szorgalmatos Ábner. — Oratio de S. rege Stephano. — Historia familiae sacrae. — Metallurgicon sive de cultura fodinarum auri et argenti. — Divus Ivo oratione panegyrica celebratus. — Tägliche Andachtsübung. — Halálra vált Christus. — A bűnös embernek megtérése. — Löbl. Versammlung unter d. Titel d. Todtangst J. Christi. — De eligenda inter dissentientes christianos sententia. — Oeconomia philosophica P. Martini Szt. Ivany S. J. — Scrutinium de aquis Stubnensibus auct. Joanne Lisskovinyi. — Imperatores Ottomanici. — Concio funebris Gabrielis Patachich archieppi Colocensis. — De vi electrida cesonum. — Bellicarum calamitatum causae. — Hora zlata Serafinska. — Három esztendőre való prédikációk. — Novum sidus Hungariae Maria Sassinensis. — Macula nélkül való tükör. — Az örök életnek bizonyos úttya. — Plesani dusse krestjanske. — Lelki liliomkorona. — Flores doctorum Thomae Hybernici. — Sacerdos christianus auct. Lad. Abely eppo. — Parochus meditans auct. Mathaeo Brandl. — Scrupuli non scrupuli auct. Paulo Umter S. J. — Institutio parochi auct. P. Segneri S. J. — Jó illatú rózsáskert. — Concio funebris Hunyadiana. (Htan. levár: Miscellanea fasc. 48. nr. 240.)

A kassai jezsuita nyomda 1748 szeptember 24-én beküldött kötelespéldányai.

Initium sapientiae. — Prima quinque saecula regni Mariano. — Apostolici pars I. — Mensis theologiae ascetica. — Das christlich je länger, je lieber auct. Franz. de Sales. — Kratke alewelmi učitelne. — Christlicher Exempl. Spiegel. — Algebra sive analysis ad arithmetica. — Heiliger Creuzweg Jesu Christi. — Englischer Ehrenpreis. — Sechs sonntägliche Andacht zu Ehren Aloysii Gonzaga

S. J. — Tractatus Samuelis Rabi errores indicans Judaeorum. — De eligendo vitae statu. — Barnj zachratka rozlične kwitky. — Alberti Magni de adhaerendo Deo. — Corona Mariana. — Documenta christianae politiae. — Opusculum orthographicum. — Vita S. Sigismundi regis. — Igazánvaló bölcseség. — Poboznost krestianska. — Statica de proprietatibus motus naturalis. — Initia Cassoviensis Societatis Jesu. — Palatium regni Hungariae. — Syntagma juris Ungarici. — Praxis utiliter agendi cum sectariis. — Téli szent gyümölcsök. — Liber praecat. — Wečny pekelný žalar. — Principia artis christianae. — Dies verae vitae auct. p. Josepho Maria Prola S. J. — Anonymi Belae regis notarii historia. — Knižka modlyteb nabožnyeh. — Miserere d. i. reumuthige Zuflucht zu Gott. — Selecti s. scripturae textus. — Cornelii Nepotis vitae imperatorum. — Circulus menstruus filiationis Marianae. — Prima quinque saecula regni Mariano-Apostolici pars posterior. — Hungaria coelestis. — Quaestiones selectae et responsa in epistolas Sanctorum. — Concio funebris Joannis Krucsay. — Concio funebris com. Christianae Károlyi. — Historia com. Gabrielis Erdődy eppi. Agriensis. — Concio de S. Ignatio. — Concio funebris com. Joannis Forgách. — Concio funebris eppi. Agriensis Gabrielis Erdődy. (Htan. levtár: Miscellanea fasc. 48. nr. 240.)